

Zimoch, Izabela

Znaczenie patriotyzmu dla młodzieży gimnazjalnej w środowisku wiejskim

Prace Naukowe AJD. Pedagogika 17, 211-230

2008

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Izabela ZIMOCH

Znaczenie patriotyzmu dla młodzieży gimnazjalnej w środowisku wiejskim

*Każdy tyle dłużen swojej ojczyźnie,
Na ile go stać przy jego zdolnościach i siłach*
Jan Długosz

Młodzież gimnazjalna to specyficzna grupa młodych osób znajdujących się w trudnym okresie głębokich zmian w obrębie sfery fizycznej, jak i psychicznej, prowadzących sukcesywnie do przemiany dziecka w osobę dorosłą. *Encyklopedia pedagogiczna* pod redakcją Wojciecha Pomykała podaje, iż młodzież to „społeczno-demograficzna kategoria osobników, pozostająca w stadium przejściowym pomiędzy okresem dzieciństwa i dorastania a dorosłością, równoznaczną z osiągnięciem samodzielności ekonomicznej i społecznej”¹. W czasie pobierania nauki w gimnazjum młodzież przeżywa wiek dojrzewania, co wiąże się z rozwojem procesów biologicznych prowadzących do dojrzałości płciowej, występujących łącznie z gwałtownymi przemianami w psychice, które polegają głównie na przebudowie dziecięcego systemu wartości w system wartości ludzi dojrzałych². Nie bez powodu okres ten nazywany bywa również „fazą negacji” lub „okresem braku równowagi”, gdyż często towarzyszą mu zachowania o charakterze antyspołecznym³ oraz krytycyzm. R. Łapińska⁴ podaje, że nie wszyscy młodzi przeżywają w tym wieku ostre wstrząsy, część z nich przechodzi przez ten okres łagodnie, bez odczuwania i sprawiania większych problemów. Trudny okres dorastania powoduje zmiany nie tylko natury fizjologicznej, ale również zmiany w sferze intelektualnej, uczuciowej, wolicjonalnej, jak również zainteresowań

¹ *Encyklopedia pedagogiczna*, red. W. Pomykała, Warszawa 1993, s. 380.

² W. Okoń, *Nowy słownik pedagogiczny*, Warszawa 1998, s. 434.

³ E.B. Hurlock, *Rozwój dziecka*, Warszawa 1975, s. 475–478.

⁴ R. Łapińska, *Psychologia wieku dorastania*, Warszawa 1966, s. 6–8.

oraz kontaktów społecznych. Kształtuje się osobowość, samoświadomość, samokrytycyzm, samokontrola, i co istotne – podwaliny światopoglądu. Wszystkie te przemiany mają w efekcie na celu umożliwienie młodemu człowiekowi pełne uczestnictwo w życiu społecznym, w działalności zawodowej, politycznej czy kulturalnej. Uświadamiając sobie fakt stopniowego wrastania w społeczeństwo dorosłych, młodzież zaczyna dostrzegać konieczność znalezienia sobie miejsca w tym „nowym” świecie i wykonywania w nim określonej roli.⁵ Można powiedzieć, że okres dojrzewania stanowi pewien próg krytyczny, którego przebycie ma decydujące znaczenie dla dalszych losów człowieka, jego postaw życiowych, dążeń i aspiracji.

Z uwagi na zainteresowania ideowo-moralne, społeczne i polityczne młodych ludzi oraz ogromną chłonność młodych umysłów, okres dojrzewania wydaje się szczególnie cenny dla kształtowania postaw patriotycznych i wzbogacania wiedzy o własnej ojczyźnie. Aby rozważyć drogę kształtowania postaw patriotycznych, należy wpieryw odpowiedzieć na pytanie, czym jest patriotyzm. *Słownik języka polskiego PWN* definiuje patriotyzm jako „miłość ojczyzny i własnego narodu, połączoną z gotowością ofiar dla nich”⁶, jednakże definicja ta wydaje się nie wyczerpywać zakresu treści pojęcia. Bardziej rozbudowaną definicję patriotyzmu podała E.A. Wesołowska⁷, która powiązała go z narodem i ojczyzną. W tym ujęciu patriotyzm to „postawa społeczno-polityczna, oparta na miłości i przywiązaniu do ojczyzny na zasadzie jedności i solidarności z własnym narodem. Patriotyzm jest też pewną formą ideologii narodowej, postulującej podporządkowanie dążeń osobistych sprawom narodu i ojczyzny, jeżeli tego wymaga ich dobro”. Jednak najbardziej użyteczna na obecne czasy wydała mi się definicja zamieszczona w *Słowniku wyrazów obcych PWN*, który tak ujmuję to pojęcie: „patriotyzm to postawa społeczno-polityczna i forma ideologii łącząca przywiązanie do własnej ojczyzny oraz poświęcenie dla własnego narodu – z szacunkiem dla innych narodów i poszanowaniem ich suwerennych postaw”⁸. Przytoczona definicja, łącząc postawę wobec narodu własnego i innych, wydaje się bardziej adekwatna w sytuacji postępującego zjednoczenia Europy i idei „globalnej wioski”, chroni przed kosmopolityzmem, a jednocześnie zapobiega nacjonalizmowi i ksenofobii. W szczególności przed kosmopolityzmem ostrzega ks. Marek Dziewiecki, który w artykule *Jak kochać ojczyznę?*⁹ wskazał na zagrożenie ze strony kosmopolityzmu, traktowanego często jako „poprawny

⁵ Tamże, s. 36 i n.

⁶ L. Drabik i inni, *Słownik języka polskiego PWN*, Warszawa 2006, s. 626.

⁷ E.A. Wesołowska, *Wychowanie patriotyczne w szkole*, Warszawa 1988, s. 13.

⁸ *Słownik wyrazów obcych PWN*, Warszawa 1980, s. 585.

⁹ M. Dziewiecki, *Jak kochać ojczyznę?*, „Wychowawca” 2002, nr 11, s. 14.

politycznie”, odznaczającego się poczuciem braku więzi ze swoją ojczyzną, naiwnie rozumianą tolerancją i wyznawaniem idei nienarzucania innym narodom własnej kultury i tradycji. Tak pojmowany kosmopolityzm prowadzi do zatracenia swoich korzeni, kultury i świadomości narodowej. Trudno zatem nie zgodzić się ze stwierdzeniem, że w pierw trzeba stać się dobrym patriotą, żeby móc czuć się dobrym obywatelem świata – przy braku umiejętności wywiązywania się z obowiązków i odpowiedzialności wobec własnego kraju, rzeczą wątpliwą pozostaje umiejętność wywiązywania się z obowiązków wobec „globalnej wioski”.

Czuając się obywatelami świata, często nie zdajemy sobie sprawy, jak bardzo jesteśmy przywiązani do własnej ojczyzny, jak wielkie są nasze obawy przed utraceniem tożsamości narodowej. Problem ten poruszył Marcin Król w dziele *Patriotyzm przyszłości*¹⁰, zadał on pytanie, czy zdajemy sobie sprawę, w jak wielkim stopniu nie jesteśmy obywatelami świata? Autor wskazał na nasze obawy przed unifikacją, przed zatarciem różnic tworzących odrębność narodową, które powodowane są postępującą globalizacją. Jednocześnie dał do zrozumienia, iż to, co cenimy w odrębności od innych to właśnie patriotyzm. M. Król zwrócił uwagę, że pomimo politycznych tendencji ku globalizacji i zanikowi państwa narodowego, z zewnątrz jesteśmy postrzegani jako odrębna zbiorowość. Można więc wysnuć wniosek, że skoro jesteśmy postrzegani jako odrębny twór, to powinniśmy tę odrębność, inność, pielęgnować właśnie przez zachowanie wartości patriotycznych. Jednakże Janina Mazur w artykule *Czy jesteśmy patriotami?*¹¹ zauważyła, że hierarchie wartości współczesnych Polaków uległy obecnie przewartościowaniu. Także patriotyzm – tradycyjnie umieszczany w pobliżu szczytu hierarchii wartości – wydaje się ideą zapomnianą i niezbyt chętnie używaną. Nadal aktualny wydaje się raport „Polityki” – *Orzeł i reszta*¹², którego autor słusznie zauważył, iż 11 listopada, 3 maja, czy 15 sierpnia w niewielkim już stopniu przypominają święta narodowe, a raczej dni wolne od pracy, tym lepsze, jeżeli przypadają w środku tygodnia i tworzą tzw. „długi weekend”. Również repertuar zachowań patriotycznych staje się coraz uboższy, wielu ludziom dla celów duchowej samoidentyfikacji jako Polaka – patrioty wystarczają symbole, takie jak: nazwa, sztandar, okrzyk, czy hymn. Zgodnie z informacjami podanymi przez „Politykę” współczesna młodzież nie ma zamiaru umierać za ojczyznę, a około 1/3 żołnierzy służby zasadniczej jest zdania, że patriotyzm nie ma już dzisiaj racji bytu. Niepokój budzić może również niski poziom wiedzy

¹⁰ M. Król, *Patriotyzm przyszłości*, Warszawa 2004, s. 100–109.

¹¹ J. Mazur, *Czy jesteśmy patriotami?*, „Wychowawca” 2005, nr 4, s. 5.

¹² Z. Pietrasik, *Orzeł i reszta. Czy Polacy są dumni z Polski?*, „Polityka” 2001, nr 45, s. 3–8.

historycznej młodzieży¹³, zarówno w zakresie faktów, procesów, jak i zjawisk ogólnoteoretycznych, występujący pomimo wykazanego w badaniach Janusza Rulki zainteresowania młodzieży przeszłością. Braki wiedzy historycznej skutkują w konsekwencji słabym przygotowaniem do uczestnictwa w życiu kulturalnym oraz odbioru wielu cennych przekazów kulturowych. Historia traktowana jest ponadto przez młodzież zwykle utylitarnie, głównie dla potrzeb szkolnych, czy uzyskania ogólnej orientacji w świecie, rzadziej natomiast stanowi wartość samą w sobie, dostarczającą przeżyć moralnych.

W związku z powyższymi rozważaniami i tematem niniejszego artykułu nasuwa się pytanie, czy współczesna młodzież identyfikuje się z własnym narodem, w jaki sposób postrzega ona patriotyzm i jego potrzebę we współczesnej Polsce? Na te i inne pytania spróbuję odpowiedzieć w dalszej części pracy, wpierv jednak spróbuję się zastanowić nad kształtowaniem się postaw patriotycznych. Karol Kotłowski¹⁴ wskazał, że podobnie jak inne postawy moralne, również postawa patriotyczna może tworzyć się bez specjalnych zabiegów wychowawczych, w toku wrastania w kulturę środowiska i nabywania doświadczeń. Postawy patriotyczne mogą kształtować się różnie u różnych ludzi, przeżywających bardzo podobne doświadczenia. Autor wskazał na znaczenie dialektycznej zależności środowiska i kształtującej się osobowości. Do czynników środowiskowych formujących postawy patriotyczne zaliczył on m.in.: rodzinę, otoczenie sąsiedzkie i grupy zabawowe, charakter miejscowości, w jakiej dziecko się wychowuje, i epokę – w jakiej przyszło mu żyć. Również Roman Król¹⁵ stwierdził, iż wychowanie patriotyczne jest procesem bezpośrednio połączonym z innymi sytuacjami z życia społecznego. Jednakże postawy patriotyczne mogą być również rozwijane w sposób intencjonalny w toku edukacji i wychowania w placówkach oświatowych. Szczególna jest tutaj rola nauczyciela, którego zadaniem jest tworzenie sytuacji wychowawczych, w których aktywność młodzieży powiązana będzie z osiągnięciem coraz pełniejszej dojrzałości intelektualnej, moralnej i społecznej. Autor słusznie zauważył, iż patriotą nikt nie jest od urodzenia, a człowiek staje się nim w miarę uświadomienia sobie zadań, gdy ma możliwość rozwijania oczekiwanych właściwości osobowych. Na wielką wagę wychowania ku wartościom narodowo-patriotycznym wskazała Krystyna Chalas¹⁶, która powiązała je z funkcjonowaniem rodziny, społeczności szkolnej i lokalnej, własnego narodu i państwa oraz innych narodów. Sens wychowania narodowo-patrio-

¹³ J. Rulka, *Współczesne problemy edukacji historycznej*, Toruń 2003, s. 40–45.

¹⁴ K. Kotłowski, *Rzecz o wychowaniu patriotycznym*, Wrocław 1974.

¹⁵ R. Król, *Wychowanie patriotyczne*, „Wychowawca” 2004, nr 4, s. 8–11.

¹⁶ K. Chalas, S. Kowalczyk, *Wychowanie ku wartościom narodowo-patriotycznym*, Kielce 2006, s. 122 i n.

tycznego autorka uzasadniła rolą wartości tego rodzaju w integralnym rozwoju człowieka, potrzebą pokoju światowego, wejściem Polski do Zjednoczonej Europy, występowaniem postaw nacjonalistycznych i kosmopolityzmu, a także migracjami narodów. Nie sposób nie zgodzić się z K. Chalas, która podała przekonującą argumentację, iż poszanowanie własnego narodu zobowiązuje do poszanowania własnej godności i drugiego człowieka, przyczyniając się do budowania pokoju światowego. Patriotyzm wyrażający się w identyfikacji, poszanowaniu własnego narodu i ojczyzny, zobowiązuje do poszanowania kultury innych narodów, dostrzegania różnic i elementów wspólnych, co pozwala na zachowanie odrębności i jednocześnie uzyskanie możliwości budowania tego, co wspólne na zasadzie równości i przyjaźni. Patriotyzm umożliwia uwolnienie się od egoizmu na rzecz dobra społeczeństwa ogólnoeuropejskiego, co w sytuacji jednoczącej się Europy może stać się czynnikiem integrującym. Tak więc dzięki wychowaniu młody człowiek powinien zrozumieć, iż patriotyzm to poszanowanie ojczyzny własnej i zobowiązanie do poszanowania innych narodów¹⁷. Pożądana postawa patriotyczna nie może mieć zatem nic wspólnego z idealizowaniem i wywyższaniem własnego narodu oraz wrogością wobec innych narodów, co stanowi znamiona nacjonalizmu. Nie powinna mieć również nic wspólnego z kosmopolityzmem, charakteryzującym się brakiem więzi z własną ojczyzną i przekonaniem, że ojczyzna nie jest potrzebna. Programy wychowawcze szkół, a przede wszystkim programy nauczania takich przedmiotów jak historia, WOS, czy język polski zawierają cele o treści patriotycznej. Posłużę się tu przykładem programu nauczania historii do gimnazjum¹⁸, gdzie w celach edukacji historycznej wyodrębniono następujące cele o zabarwieniu patriotycznym: „W wyniku edukacji historycznej w gimnazjum uczeń [...] prezentuje postawę patriotyczną, posiada poczucie tożsamości narodowej i przynależności do społeczności lokalnej, regionalnej, europejskiej”. Na pytanie o to, jak młodzież gimnazjalna faktycznie zapatruje się na patriotyzm, jakie ma on dla niej znaczenie, postarano się odpowiedzieć w przeprowadzonych badaniach.

Metodologia badań własnych i charakterystyka badanej grupy

Celem przeprowadzonych badań było ustalenie odpowiedzi na problem badawczy, który sformułowano w postaci następujących pytań: Co młodzież w wieku gimnazjalnym rozumie pod pojęciem patriotyzmu i w jaki sposób po-

¹⁷ Tamże, s. 158.

¹⁸ M. Bieniek, P. Milcarek, M. Robak, *Przez tysiąclecia i wieki. Poradnik dla nauczyciela i program nauczania w gimnazjum*, Warszawa 2002, s. 82.

strzeżę ona swój osobisty patriotyzm? Jakie wartości są szczególnie cenione przez badanych? Jak młodzież ocenia potrzebę patriotyzmu we współczesnej Polsce?, oraz: Z jakimi grupami społecznymi młodzież czuje się szczególnie związana? Dodatkowo, starano się ustalić, czy badana młodzież postrzeżę siebie w kategorii Europejczyka.

Badania przeprowadzono przy wykorzystaniu metody sondażu diagnostycznego. W jej ramach posłużono się dwiema technikami badawczymi: 1) ankietą, którą wykorzystano z uwagi na ograniczenia czasowe badacza, które nie pozwoliły na zastosowanie innej, bardziej czasochłonnej techniki, jaką jest wywiad oraz 2) Skalą Wartości (SW) autorstwa Milтона Rokeacha w polskiej interpretacji P. Brzozowskiego, którą można wykorzystywać do badania zarówno osób dorosłych, jak i młodzieży. Na potrzeby niniejszych badań skorzystano z wersji E – 4 Skali Wartości, która złożona jest z dwóch podskal. Pierwsza to podskala wartości ostatecznych (WO), druga – podskala wartości instrumentalnych (WI)¹⁹. Zgromadzeniu niezbędnych danych posłużyły natomiast narzędzia badawcze w postaci kwestionariusza ankiety oraz arkusza testowego Skali Wartości (SW). Część zasadniczą kwestionariusza ankiety zbudowano z 15 pytań umożliwiających uzyskanie odpowiedzi na postawione problemy badawcze. Zawarte w kwestionariuszu pytania zawierały w większości kafeterię zamkniętą lub półotwartą, zwykle dysjunktywną, pojawiały się również pytania otwarte umożliwiające bardziej swobodną wypowiedź. Drugie użyte narzędzie badawcze, arkusz testowy SW, składa się standardowo z trzech stron, z których pierwsza zawiera rubryki na dane personalne oraz instrukcję, natomiast dwie pozostałe przeznaczone są na dwie listy wartości: I lista – wartości ostateczne, II lista – wartości instrumentalne. Wartości na poszczególnych listach uporządkowane są w sposób alfabetyczny, a każda z list zawiera 18 pozycji (łącznie 36). Zadanie badanych polega na porangowaniu listy WO, a następnie WI w taki sposób, aby rangę 1 przypisać wartości najważniejszej a rangę 18 – wartości najmniej ważnej. W rezultacie przeprowadzonego badania uzyskano uporządkowane indywidualne hierarchie wartości. Celem uzyskania informacji o przeciętnej hierarchii wartości charakterystycznej dla badanej grupy, dla każdej wartości oddzielnie obliczono medianę z rang przypisanych danej wartości przez tę grupę osób. Następnie mediany porangowano, otrzymując rangi złożone, które przekształcono na wyniki standaryzowane „z” zgodnie ze wzorem:

$$Z = \frac{(j - 0,5)}{N}$$

¹⁹ P. Brzozowski, *Skala Wartości (SW). Polska adaptacja Value Survey M. Rokeacha*, Warszawa 1989, s. 3 i n.

gdzie N oznacza liczbę porangowanych obiektów, j – jotą rangę, czyli rangę, dla której oblicza się wartość „z”. Kolejnym rangom w przypadku skali SW odpowiadają wyniki „z” podane w tabeli (tabela 1). Przekształcenie rang na wyniki „z” umożliwiło uzyskanie skali interwałowej, pozwalających na obliczenie średnich arytmetycznych²⁰.

Tabela 1.

Wyniki „z” odpowiadające poszczególnym rangom w Skali Wartości (SW) M. Rokeacha.

ranga	1	2	3	4	5	6	7	8	9
„z”	-1,91	-1,38	-1,09	-0,86	-0,67	-0,51	-0,36	-0,21	-0,07
ranga	10	11	12	13	14	15	16	17	18
„z”	0,07	0,21	0,36	0,51	0,67	0,86	1,09	1,38	1,91

Źródło: P. Brzozowski, *Skala Wartości (SW). Polska adaptacja Value Survey M. Rokeacha*, Warszawa 1989, s. 22.

Badanie wykonano na próbie reprezentatywnej 86 uczniów Gimnazjum im. Jana Pawła II we wsi Galewice koło Wieruszowa w województwie łódzkim, na losowej próbie uczniów klas drugich i trzecich. Badani reprezentujący klasy trzecie występowali w liczbie 41 osób, co stanowi 47,67% ogółu próby, uczniowie klas drugich reprezentowani byli przez 45 osób (52,32%). W badaniu uczestniczyło 39 chłopców – 45,35% ankietowanych oraz 47 dziewcząt – 54,65%. Badani w 100% pochodzili z terenów wiejskich na obszarze gminy Galewice.

Analiza wyników badań

Wykonana analiza wyników badań umożliwiła próbę udzielenia odpowiedzi na pytania zawarte w przyjętych problemach badawczych. W celu określenia sposobu rozumienia przez badaną młodzież pojęcia patriotyzmu, poproszono ją o zdefiniowanie tego pojęcia. Okazało się, iż badani uczniowie mają znaczne trudności z pełnym zdefiniowaniem „patriotyzmu”, wśród uzyskanych wypowiedzi najczęściej pojawiały się takie sformułowania jak: „miłość i/lub przywiązanie do swojej ojczyzny oraz poświęcenie się dla niej” – 72,09%; „szacunek dla narodu i ojczyzny oraz troska o nią” – 43,02%; „wiara w swoją ojczyznę” – 37,21%, a także „znajomość historii i kultury swojego kraju oraz obchodzenie świąt państwowych” – 24,42%. Wśród często powtarzających się wypowiedzi znalazła się również „gotowość obrony ojczyzny” – 19,78% oraz „interesowanie się swoim krajem” – 17,44%. Innym zadaniem badającym sposób rozumienia

²⁰ Tamże, s. 21–23.

pojęcia patriotyzmu przez ankietowanych było wyróżnienie wskaźników patriotyzmu (tabela 2).

Tabela 2.

Wskaźniki patriotyzmu w opinii badanej młodzieży. N = 86.

Lp.	Wskaźniki patriotyzmu	Ilość wyborów	% badanych
1.	Zachowanie tradycji i obchodzenie świąt narodowych.	63	73,25%
2.	Znajomość historii i kultury ojczystej.	66	76,74%
3.	Obrona kraju w razie zagrożenia wojennego.	67	77,90%
4.	Udział w wyborach parlamentarnych i samorządowych.	19	22,09%
5.	Płacenie podatków.	2	2,32%
6.	Przestrzeganie prawa.	19	22,09%
7.	Przynależność do organizacji społecznych.	5	5,81%
8.	Bycie praktykującym katolikiem.	6	6,98%
9.	Wypełnianie obowiązku szkolnego (dzieci i młodzież) oraz praca zawodowa (dorośli).	8	9,30%

Źródło: Badania własne w posiadaniu autora.

Uwaga: Odsetek liczony z liczby respondentów, wyniki nie sumują się.

Uzyskane wyniki wskazują, iż największy odsetek badanych uczniów, bo aż 77,90% – za wskaźnik postawy patriotycznej uważa obronę kraju w razie zagrożenia wojennego, nieco mniej ankietowanych – to jest 76,74% – wiąże patriotyzm ze znajomością historii i kultury ojczystej, jak również z zachowaniem tradycji i obchodzeniem świąt państwowych – na co wskazało 73,25% respondentów. Jako istotne wskaźniki postawy patriotycznej badani wskazali również przestrzeganie prawa oraz udział w wyborach parlamentarnych i samorządowych, obie te kategorie wybrało po 22,09% uczniów. Niewielki odsetek respondentów – tylko 9,30% – wskazało na wypełnianie obowiązku szkolnego oraz pracę zawodową jako przejaw postawy patriotycznej, sporadycznie wskazywano również na bycie praktykującym katolikiem (6,98%) oraz przynależność do organizacji społecznych (5,81%), najmniej wyborów uzyskała kategoria: płacenie podatków – tylko 2,32%.

Ankietowanych poproszono również o wymienienie przedmiotów szkolnych, które kojarzą im się z treściami patriotycznymi. Tutaj uczniowie najczęściej wskazywali na historię – 84,88% badanych – jako główny nośnik wartości patriotycznych, na drugim miejscu znalazł się język polski – 66,28%. Kolejnym, często wymienianym przedmiotem była wiedza o społeczeństwie – wskazało na niego 32,56% respondentów. Innymi uwzględnionymi przez badanych przedmiotami były: religia – 8,14%, wychowanie fizyczne (3,49%) oraz muzyka i sztuka (po 3,49%), a także geografia (tylko 2,32%).

Tabela 3.

Najczęściej wybierane postaci historyczne lub żyjące współcześnie reprezentujące postawę patriotyczną w opinii badanych. N = 86.

Lp.	Postaci	% badanych
1.	Józef Piłsudski	30,23%
2.	Jan Paweł II	26,74%
3.	Lech Wałęsa	17,44%
4.	Bolesław Chrobry	4,65%
5.	Adam Mickiewicz	6,98%
6.	Lech Kaczyński	9,30%
7.	Władysław Jagiełło	2,32%
8.	Donald Tusk	5,81%
9.	Kazimierz Wielki	4,65%
10.	Napoleon Bonaparte	3,49%
11.	Władysław Sikorski	3,49%
12.	Zawisza Czarny	2,32%
13.	Mieszko I	8,14%
14.	Henryk Sienkiewicz	8,14%
15.	Bolesław Krzywousty	2,32%
16.	Jan III Sobieski	2,32%
17.	Juliusz Słowacki	4,65%
18.	Tadeusz Kościuszko	6,98%
19.	Józef Wybicki	2,32%

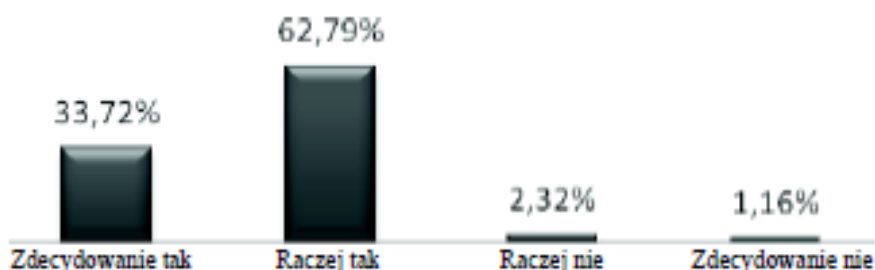
Źródło: Badania własne w posiadaniu autora.

Aby uzyskać więcej informacji o sposobie rozumienia przez badaną młodzież pojęcia patriotyzmu, jednym z zadań respondentów było wymienienie postaci historycznych lub/i żyjących współcześnie prezentujących postawę patriotyczną. Rozpiętość wypowiedzi badanych okazała się znaczna, jednak udało się wyodrębnić postaci, które powtarzały się kilkakrotnie (tabela 3). Jak wynika z analizy statystycznej, najczęściej w wypowiedziach badanych pojawiała się postać Józefa Piłsudskiego – wymieniło ją ponad 30% ankietowanych, natomiast niespełna 30% badanych podało osobę Jana Pawła II jako patriotę. Częste pojawianie się w wypowiedziach badanych papieża Polaka można jednak powiązać z codzienną obecnością tej postaci w życiu respondentów z uwagi na fakt, iż gimnazjum, w którym prowadzone były badania, nosi imię Jana Pawła II. Dość często badani wskazywali również na polskiego noblistę Lecha Wałęsę – niemal 17,5% respondentów. W wypowiedziach młodzieży powtarzały się również takie osoby jak: Lech Kaczyński (9,30%), Henryk Sienkiewicz i Mieszko I (8,14%), Tadeusz Kościuszko i Adam Mickiewicz (6,98%), a także Donald Tusk (5,81%) oraz królowie: Bolesław Chrobry i Kazimierz Wielki (4,65%) i inni.

Przeprowadzone badania pozwoliły również na dokonanie próby określenia osobistej ważności postawy patriotycznej dla ankietowanej młodzieży. W odpowiedzi na pytanie: Czy patriotyzm/postawa patriotyczna jest dla Ciebie osobiście ważna (wykres 1), ponad połowa badanych (62,79%) wyraziła wahanie, stwierdzając, iż „raczej tak”, a tylko $\frac{1}{3}$ respondentów wybrała odpowiedź „zdecydowanie tak” (33,72%). Tak więc niemal wszyscy badani uznają w jakimś stopniu wartość postawy patriotycznej, ale duży odsetek osób niepewnych wartości patriotyzmu skłania do refleksji.

Wykres 1.

Czy patriotyzm/postawa patriotyczna jest dla Ciebie osobiście ważna? N = 86.

Źródło: Badania własne w posiadaniu autora.

Badani oceniali również, czy samych siebie mogą uznać za patriotów (wykres 2). Podobnie jak w przypadku poprzedniego pytania niemal wszyscy respondenci odpowiedzieli twierdząco – 96,51% – z czego około 16,3% badanych uczniów uważa, że „zdecydowanie” mogą uznać siebie za patriotę, natomiast ponad 80% stwierdziło, iż „raczej” mogą uznać siebie za patriotów. Tylko 2,32% ankietowanych odpowiedziało, że raczej nie mogą powiedzieć o sobie, iż są patriotami.

Wykres 2.

Czy uważasz, że Ty jesteś patriotą? N = 86.

Źródło: Badania własne w posiadaniu autora.

Jako uzasadnienie swojej odpowiedzi, respondenci, którzy uznali siebie za patriotów (odpowiedzi „zdecydowanie tak” oraz „raczej tak”) mieli za zadanie wskazanie sposobu, w jaki objawia się ich postawa patriotyczna. Jako przejawy osobistego patriotyzmu respondenci wymieniali najczęściej: „znajomość historii i kultury narodowej” (68,75%), „obchodzenie świąt państwowych” (63,75%), „zainteresowanie aktualnymi wydarzeniami w państwie” (53,75%), „pielęgnowanie tradycji” (48,75%) oraz „szacunek dla symboliki narodowej” (37,21%). Rzadziej uczniowie wśród zachowań patriotycznych uwzględniali: „przestrzeganie prawa” (26,25%), „gotowość obrony kraju w razie zagrożenia” (20,93%), „kibicowanie polskim sportowcom” (17,44%), „wywiązywanie się z obowiązków ucznia” (12,79%), a także „bronienie godności Polski w sytuacji krytyki” (8,14%). W wypowiedziach badanych widoczne jest duże zróżnicowanie, niektóre z nich sprawiały wrażenie lakonicznych i chociaż skategoryzowanie ich sprawiło badaczowi pewne trudności, jednak wydaje się, że w pewnej mierze badani uczniowie udowodnili, iż mogą czuć się patriotami.

Zakładając, iż prawdziwy patriota zna symbole i święta narodowe, poproszono badaną młodzież o wymienienie znanych im świąt i symboli (tabela 4). Jak się okazuje, najbardziej znaczącym świętem państwowym dla badanych jest dzień 3 Maja (rocznica uchwalenia Konstytucji 3 maja) – święto to zostało wymienione niemalże przez 85% respondentów. Drugą pozycję uzyskało Święto Niepodległości – dzień 11 listopada – około 73%. Inne święta państwowe były wymieniane znacznie rzadziej, zalicza się do nich 1 września (rocznica wybuchu II wojny światowej) – około 24% oraz dzień 1 maja (Święto Pracy) – około 17%. Sporadycznie badani uwzględniali również dzień 2 maja (Dzień Flagi), 15 sierpnia oraz 14 października. Wśród wymienianych symboli dominowały trzy podstawowe symbole narodowe, które uzyskały zbliżony odsetek wyborów, tj. flaga (88,37%), hymn państwowy (82,56%) oraz godło (82,56%). Ponadto badani wymieniali orła białego – około 16% respondentów, barwy biało-czerwone – około 7%, a także krzyż i język polski.

Tabela 4.

Najczęściej wymieniane przez respondentów święta państwowe i symbole narodowe. N=86.

Lp.	Święta państwowe	% respondentów	Symbole narodowe	% respondentów
1.	3 maja	84,88%	hymn państwowy	82,56%
2.	11 listopada	73,25%	flaga	88,37%
3.	1 września	24,42%	godło	82,56%
4.	1 maja	17,44%	orzeł biały	16,28%
5.	2 maja	4,65%	język polski	2,32%
6.	15 sierpnia	3,49%	kolory: biały i czerwony	6,98%
7.	14 października	5,81%	krzyż	3,49%

Lp.	Święta państwowe	% respondentów	Symbole narodowe	% respondentów
8.	1 listopada	5,81%	—	—
9.	Boże Narodzenie	4,65%	—	—
10.	Wielkanoc	2,32%	—	—

Źródło: Badania własne w posiadaniu autora.

Jak wynika z wyżej przedstawionej analizy, badana młodzież gimnazjalna niemalże w całości deklaruje, że patriotyzm/postawa patriotyczna odgrywa pewną rolę w ich życiu. Postanowiono jednak sprawdzić, jak sprawa narodowa wygląda na tle innych priorytetów życiowych młodzieży (tabela 5). Okazuje się, że „pomyślność ojczyzny”, utożsamiana tu z patriotyzmem, wypada dość niekorzystnie w stosunku do innych wymienionych kategorii – tylko 22,09% respondentów uważa ją za bardzo ważną, niespełna 40% za średnio ważną i około 28% za mało ważną. Jako sprawę bardzo ważną w swoim życiu badani wskazywali najczęściej „szczęście rodzinne” (aż 80,23% respondentów). Znacznie częściej niż „pomyślność ojczyzny” uczniowie uznawali również „miłość, wielkie uczucie” (blisko 70% badanych), „zdrowie i dobre samopoczucie” (około 67,5%), „zdobywanie wykształcenia” (około 60%), „szacunek i sympatię innych” (około 57%). Jako bardzo ważne uczniowie chętniej wybierali również „działanie i dążenie do wyznaczonego celu” (około 46,5%), podobnie jak „przyjaciół/znajomych” (około 46,5%), a także „religię i życie duchowe” (około 1/3 respondentów).

Tabela 5.

Priorytety życiowe w opinii badanych. N = 86.

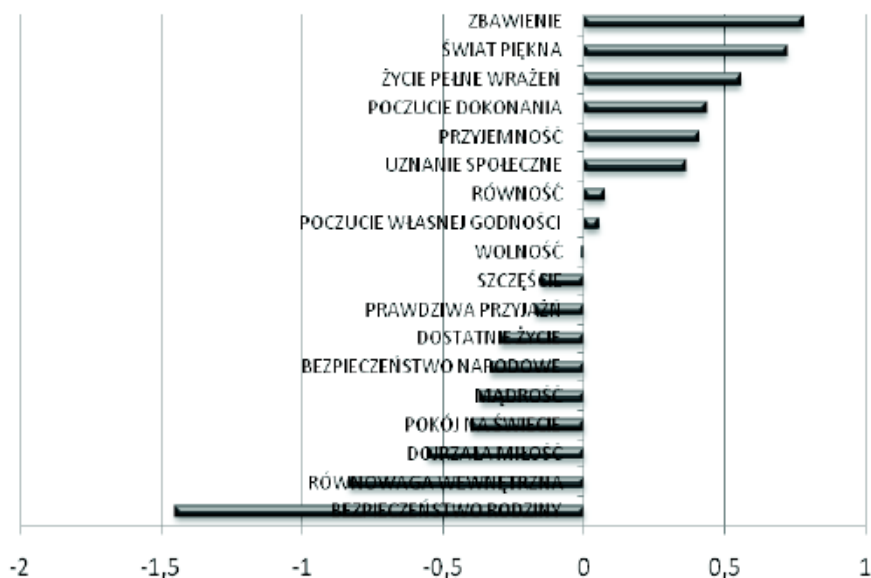
Lp.	Kategorie priorytetów życiowych	Poziom ważności				
		Bez znaczenia	Raczej nieważne	Mało ważne	Średnio ważne	Bardzo ważne
1.	Zdrowie i dobre samopoczucie.	2,32%	—	3,49%	26,74%	67,44%
2.	Zdobycie wykształcenia.	1,16%	3,49%	6,98%	27,91%	60,46%
3.	Religia i życie duchowe.	—	11,63%	23,25%	34,88%	30,23%
4.	Szczęście rodzinne.	—	—	1,16%	18,60%	80,23%
5.	Sukces i sława.	6,98%	11,63%	39,53%	25,58%	16,28%
6.	Pomyślność ojczyzny.	—	9,30%	27,91%	39,53%	22,09%
7.	Wysoka pozycja społeczna.	9,30%	13,95%	32,56%	26,74%	17,44%
8.	Przyjaciele/Znajomi.	2,32%	1,16%	10,46%	39,53%	46,51%
9.	Miłość, wielkie uczucie.	1,16%	2,32%	6,98%	20,93%	69,77%
10.	Działanie, dążenie do wyznaczonego celu.	12,79%	2,32%	8,14%	30,23%	46,51%
11.	Szacunek i sympatia innych.	1,16%	—	8,14%	33,72%	56,98%

Źródło: Badania własne w posiadaniu autora.

W celu określenia miejsca patriotyzmu w hierarchii wartości badanych posłużono się Skalą Wartości Milтона Rokeacha, a w szczególności wykorzystano podskalę wartości ostatecznych. Przeciętna hierarchia wartości ostatecznych badanej grupy została uzyskana poprzez przekształcenie rang nadanych poszczególnym wartościom na wyniki „z”, co pozwoliło na obliczenie średniej arytmetycznej dla każdej wartości, które następnie uporządkowano. Jak się okazuje, wartość „bezpieczeństwo narodowe” uzyskało w tym badaniu niezłą, lecz również nie najlepszą szóstą pozycję, plasując się za takimi wartościami jak: „bezpieczeństwo rodziny” (pozycja I), „równowaga wewnętrzna” (pozycja II), „dojrzała miłość” (pozycja III), „pokój na świecie” (pozycja IV) oraz „mądrość” (pozycja V). Niżej niż „bezpieczeństwo narodowe” respondenci ocenili z kolei: „dostatnie życie” (pozycja VII), „prawdziwą przyjaźń” (pozycja VIII), „szczęście” (pozycja IX), „wolność” (pozycja X), „poczucie własnej godności” (pozycja XI), czy „równość” (pozycja XII). Najslabiej w hierarchii wartości badanej grupy młodzieży wypadły natomiast: „uznanie społeczne”, „przyjemność”, „poczucie dokonania”, „życie pełne wrażeń”, „świat piękna” oraz „zbawienie”.

Wykres 3.

Hierarchia wartości ostatecznych badanych uczniów. N = 86.

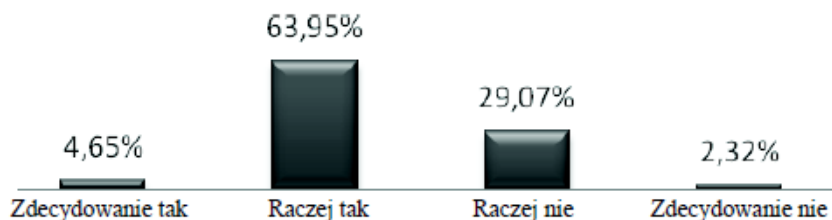
Źródło: Badania własne w posiadaniu autora.

Badana młodzież w toku przeprowadzonych badań oceniała również występowanie patriotyzmu we współczesnej Polsce. Respondenci odpowiedzieli wpiery na pytanie o częstość rozmów prowadzonych na temat ojczyzny w ich domach rodzinnych. Z deklaracji badanych wynika, iż w największym odsetku rodzin ankietowanych uczniów (46,51%) rozmowy takie prowadzone są „od czasu do czasu”, tylko w około 24% przypadków o ojczyźnie rozmawia się „często”, jednak podobny odsetek (około 23%) pojawił się w kategorii „rzadko”. Dość niepokojący wydaje się fakt, iż sprawy ojczyzny „bardzo często” poruszane są jedynie w niespełna 6% domostw.

Deklarując się niemal w 100% jako patrioci, na pytanie o to, czy w naszym kraju przeważają postawy patriotyczne (wykres 4) blisko 70% ankietowanych stwierdziło, że „tak”, w tym około 64% badanej młodzieży zaznaczyło odpowiedź „raczej tak”, co sugeruje brak pewności sądów, a blisko 5% „zdecydowanie tak”. Pomimo że większość badanych opowiedziała się za przewagą postaw patriotycznych w naszym kraju, pozostaje $\frac{1}{3}$ ankietowanych, którzy twierdzą, że postawy takie „raczej” (29,07%) lub „zdecydowanie” nie przeważają w Polsce.

Wykres 4.

Czy Twoim zdaniem we współczesnej Polsce przeważają postawy patriotyczne? N = 86.

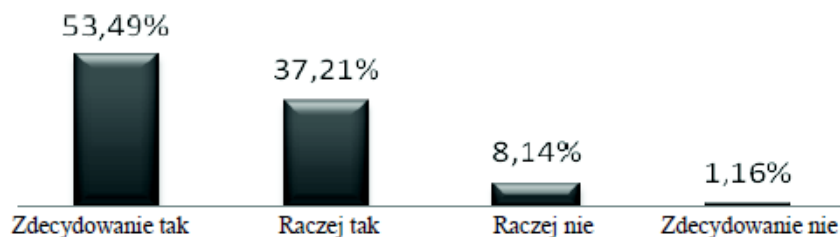

Źródło: Badania własne w posiadaniu autora.

Respondentów poproszono także o określenie, czy patriotyzm jest potrzebny w obecnych czasach. Jak się okazało, znaczna większość badanej młodzieży (90,7%) odczuwa potrzebę istnienia postaw patriotycznych. Tylko 8,14% ankietowanych stwierdziło, że patriotyzm „raczej” nie jest potrzebny, a 1,16% odpowiedziało, że „zdecydowanie” nie jest potrzebny, co stanowi znikome odsetki. Można zatem mieć dość śmiałą nadzieję, iż młodzież będzie pielęgnować wartości patriotyczne również w swoim dorosłym życiu.

Wykres 5.

Czy uważasz, że w obecnych czasach patriotyzm jest potrzebny? N = 86

Źródło: Badania własne w posiadaniu autora.

W przeprowadzonych badaniach próbowano także zdobyć informacje na temat więzi społecznych ankietowanych, w tym celu poproszono ich o określenie, w jakim stopniu czują się związani z wybranymi grupami społecznymi. Jak można było się spodziewać, największy odsetek badanych (91,86%) czuje się „bardzo związany” z rodziną. Jednak na tle innych przedstawionych badanych kategorii, naród polski plasuje się podobnie jak przyjaciele/znajomi. Z deklaracji respondentów wynika, że ponad 45% z nich czuje się „bardzo związana” z narodem polskim, natomiast kolejne 42% „średnio związana”, a tylko niespełna 13% badanych stwierdziło, że z narodem czuje się „słabo lub wcale” niezwiązana. Tak więc można przypuszczać, że więź z narodem jest dość silna i upodabnia się do więzi odczuwanej w stosunku do przyjaciół – około 58% badanych deklaroowało, że czuje się „bardzo związana” z przyjaciółmi, blisko 42% czuje się z nimi „średnio związana”. Z analizy uzyskanych danych wynika, że z pozostałymi wyróżnionymi grupami społecznymi większość badanej młodzieży czuje się raczej „średnio związana”. Tak też około połowa respondentów (51,16%) czuje się „średnio związana” z wyznawcami tej samej religii, tylko około ¼ czuje się z nimi „bardzo związana”, a blisko 13% „słabo lub wcale”. Również z kolegami z klasy, większość badanych (68,60%) czuje się raczej „średnio związana”, a blisko ¼ „bardzo związana”, podobnie rzecz ma się z ogólną kategorią „rówieśnicy”, z którymi ponad połowa respondentów (54,65%) czuje się „średnio związana”, a ponad ¼ (27,91%) „bardzo związana”. Wydawałoby się, iż dość pozytywnie kształtuje się tzw. patriotyzm lokalny badanej młodzieży – nieco powyżej 60% ankietowanych przyznało, że jest „średnio związanych” z osobami ze swojej miejscowości, jednak ponad 20% stwierdziło, że czuje się z nimi „słabo lub wcale” niezwiązanymi. Wydaje się, że nieco silniejszą więź odczuwają badani z sąsiadami, około 67% respondentów zadeklarowało, że jest z nimi „średnio związana”, natomiast blisko 21% „bardzo związana”. Pozostałe dwie kategorie, tj. osoby o tej samej pozycji społeczno-materialnej oraz osoby o tych

samych poglądach, uzyskały największy odsetek odpowiedzi negatywnych – ponad $\frac{1}{4}$ respondentów czuje się „slabo lub wcale” niezwiązana z osobami o tych samych poglądach, więcej niż $\frac{1}{3}$ ma identyczne odczucia w stosunku do osób o tej samej pozycji społeczno-materialnej. W obu przypadkach wystąpił podobny odsetek osób, którzy są zdania, iż są „średnio związani” z osobami o podobnych poglądach – 50% lub z osobami o tej samej sytuacji społeczno-materialnej.

Tabela 6.

Więzi społeczne badanych. N = 86.

Lp.	Kategorie grup społecznych	% respondentów		
		Bardzo związany/a	Średnio związany/a	Slabo związany/a lub wcale
1.	Rodzina	91,86%	5,81%	2,32%
2.	Przyjaciele/Znajomi	58,14%	41,86%	—
3.	Naród polski	45,35%	41,86%	12,79%
4.	Wyznawcy tej samej religii	25,58%	51,16%	12,79%
5.	Koledzy ze szkoły	24,42%	68,60%	6,98%
6.	Rówieśnicy	27,91%	54,65%	17,44%
7.	Osoby o tej samej pozycji społeczno-materialnej	6,98%	48,84%	32,56%
8.	Sąsiedzi	20,93%	67,44%	11,63%
9.	Osoby o podobnych poglądach	24,42%	50%	25,58%
10.	Osoby z mojej miejscowości/gminy	17,44%	61,63%	22,09%

Źródło: Badania własne w posiadaniu autora.

Badana młodzież została również poproszona o ujawnienie swoich odczuć na temat obywatelstwa świata i Europy. Analiza otrzymanych wyników badań obrazuje, że 50% badanych uczniów przyznaje, że choć są Europejczykami, to jednak czują się przede wszystkim Polakami, co sugeruje akceptację europejskości z jednoczesnym zachowaniem silnej polskiej tożsamości. Podobne odsetki respondentów wskazały odpowiedzi skrajne, tzn. 22,09% ankietowanych uznało, iż czuje się pełnoprawnymi obywatelami świata i chce urządzić sobie życie tam, gdzie będzie im najwygodniej, natomiast 19,77% ankietowanych uważa, iż to Polska stanowi ich ojczyznę i jedynie polska tradycja i kultura powinny decydować o kształcie życia społecznego i gospodarczego w kraju. Tylko 8,14% badanych wskazało, że czuje się przede wszystkim Europejczykami i uważa całą Europę za swoją ojczyznę. Widać wyraźnie, że większość badanej młodzieży (około 70%) postrzega się jednak przede wszystkim jako obywatele Polski.

Tabela 7.

Poczucie polskości – europejskości respondentów. N = 86.

Lp.	Kategorie odpowiedzi	% respondentów
1.	Chcę być pełnoprawnym obywatelem/ką całego świata i móc urządzić sobie życie tam, gdzie mi będzie najlepiej.	22,09%
2.	Czuję się przede wszystkim Europejczykiem/ą, wyrosłam/em w kulturze europejskiej i całą Europę uważam za swoją ojczyznę.	8,14%
3.	Chociaż jestem Europejczykiem/ką, przede wszystkim czuję się Polakiem/ką. Wychowałam/am się w polskiej tradycji – na polskiej ziemi i z Polską wiąże swoje losy.	50,00%
4.	Urodziłam/am się Polakiem/ą i uważam, że Polska jest moją ojczyzną. Tylko polska tradycja i kultura powinny decydować o kształcie życia społecznego i gospodarczego w Polsce.	19,77%

Źródło: Badania własne w posiadaniu autora.

Badani wypowiadali się także na temat idei połączenia całej Europy (tabela 8). Jak się okazało, około ¼ respondentów nie posiada zdania w tej kwestii, a blisko 60% badanych uczniów opowiada się zdecydowanie (29,07%) lub raczej popiera połączenie całej Europy. Zdeklarowanych przeciwników połączenia całej Europy wśród badanych uczniów można wyróżnić 16%, gdzie tylko 6,98% zdecydowanie nie popiera połączenia, a 9,30% raczej nie popiera połączenia. Można więc wysunąć wniosek, iż choć większość badanych czuje się przede wszystkim Polakiem, a więc pielęgnuje swoją tożsamość narodową, to również większość z nich popiera ideę połączonej Europy.

Tabela 8.

Idea Europy bez granic w opinii badanych. N = 86.

Lp.	Kategorie wypowiedzi	Ilość respondentów	% respondentów
1.	Zdecydowanie popieram połączenie całej Europy.	25	29,07%
2.	Raczej popieram połączenie.	25	29,07%
3.	Raczej nie popieram połączenia.	8	9,30%
4.	Zdecydowanie nie popieram połączenia.	2	6,98%
5.	Trudno powiedzieć.	22	25,58%

Źródło: Badania własne w posiadaniu autora.

Wypowiadając się w kwestii możliwości wyjazdu za granicę, ponad połowa (59,30%) respondentów stwierdziła, że skorzystałaby z wyjazdu do innego kraju, jednak nie na stałe, zwykle w celu wykonywania pracy tymczasowej lub zdobycia wykształcenia. Kolejne 26,74% stwierdziło, że wyjechałoby z kraju w celach turystycznych. Tylko 5,81% badanej młodzieży chciałoby wyjechać z kraju na stałe, taki sam odsetek badanych nie chciałby z Polski w ogóle wyjeżdżać. Tak więc, większość badanych deklaruje, że skorzystałaby z możliwości wyjaz-

du w celach zdobycia wykształcenia, podjęcia tymczasowej pracy lub w celach turystycznych, bardzo niewielu jednak badanych chciałoby opuścić kraj na stałe.

Podsumowanie

Przedstawione wyniki badań sugerują, że badana młodzież gimnazjalna prawidłowo rozumie pojęcie patriotyzmu. Podawane interpretacje terminu patriotyzm, a zwłaszcza pojawiająca się najczęściej: „miłość i/lub przywiązanie do swojej ojczyzny oraz poświęcenie się dla niej” wykazuje cechy wspólne z definicjami słownikowymi, cechuje je również zbieżność z wypowiedziami uczniów uzyskanymi w podobnych badaniach²¹. Z kolei wybierane najczęściej wskaźniki patriotyzmu, którymi były: „obrona kraju w razie zagrożenia wojennego”, „znajomość historii i kultury ojczystej” oraz „zachowanie tradycji i obchodzenie świąt państwowych”, wskazują, że młode pokolenie rozumie drogę ujawniania się postaw patriotycznych. Ankietowani kojarzyli najczęściej patriotyzm z osobami Józefa Piłsudskiego, Jana Pawła II oraz Lecha Wałęsy, natomiast przedmiotami kojarzonymi z treściami patriotycznymi były w ich opinii przedmioty humanistyczne, min. historia i język polski, tak więc badani wydają się dobrze odczytywać komunikaty wynikające z materiału nauczania tychże przedmiotów. Na korzyść badanych jako patriotów przemawia również wykazanie się znajomością symboliki i świąt narodowych. Do refleksji skłania jednak duży odsetek badanych (ponad 80%) deklarujących dość ambiwalentną postawę w sytuacji odniesienia pojęcia patriota do własnej osoby i postępowania, którzy określili siebie jako „raczej” patriotów. Równie niepokojący jest wysoki odsetek respondentów, którzy określając osobistą ważność patriotyzmu, wyrazili wahanie, stwierdzając, że patriotyzm jest dla nich „raczej ważny” (62,79%). Tak więc większości badanej młodzieży zdecydowanie brakuje pewności co do wartości patriotyzmu w ich życiu. Patriotyzm wypada także blado na tle innych wartości preferowanych przez młodzież gimnazjalną. Jako sprawę bardzo ważną w swoim życiu badani wskazywali znacznie częściej niż „pomyślność ojczyzny” takie wartości jak „szczęście rodzinne”, „miłość, wielkie uczucie”, „zdrowie i dobre samopoczucie”, „zdobycie wykształcenia”, czy chociażby „szacunek i sympatię innych”. Podobnie badanie wykonane przy użyciu Skali Wartości M. Rokeacha dowodzi, iż młodzież plasuje wartość „bezpieczeństwo narodowe” średnio na szóstej pozycji, wprawdzie w 18-pozycyjnej skali pozycja szоста nie jest najgorsza, jednakże nie wprawia w zachwyt.

²¹ J. Mazur, dz. cyt., s. 7.

Badana młodzież wykazała również w większości brak pewności sądów, odpowiadając na pytanie, czy w naszym kraju przeważają postawy patriotyczne, blisko 64% ankietowanych zaznaczyło odpowiedź „raczej tak”, co sugeruje brak przekonania o faktycznym istnieniu tych postaw. Powagi tej dwuznacznej wypowiedzi dodaje fakt, iż około $\frac{1}{3}$ respondentów uważa, że w Polsce postawy patriotyczne nie są udziałem większości obywateli. Pociuszające jest, że znaczna większość badanej młodzieży (90,7%) deklaruje „zdecydowanie” (około 53,5%) lub „raczej” (około 37%) potrzebę istnienia postaw patriotycznych. Pozostaje tylko mieć nadzieję, żeby ta potrzeba była urzeczywistniana w patriotycznych czynach w przyszłości.

Jeśli chodzi o więzi społeczne ankietowanych, największy odsetek badanych (91,86%) czuje się „bardzo związany” z rodziną, co wydaje się normalnym zjawiskiem. Jednak na tle innych przedstawionych badanych kategorii, naród polski wypadł pozytywnie, plasując się na podobnej pozycji jak przyjaciele/znajomi. Z deklaracji respondentów wynika, że ponad 45% z nich czuje się „bardzo związana” z narodem polskim, natomiast kolejne 42% „średnio związana”, a tylko niespełna 13% badanych stwierdziło, że z narodem czuje się „słabo lub wcale” niezwiązana. Wydaje się zatem, że młodzież czuje się dość intensywnie związana ze swym narodem, zważywszy iż z pozostałymi wyróżnionymi grupami społecznymi większość badanej młodzieży czuje się raczej „średnio związana”.

Aby być dobrym obywatelem Europy, należy najpierw być dobrym obywatelem swojego państwa, jak jednak badana młodzież zapatruje się na zjednoczenie Europy? Wyniki przedstawionych powyżej badań sugerują akceptację, przez połowę badanych, europejskości z jednoczesnym silnym zachowaniem tożsamości polskiej – 50% badanych uczniów przyznaje, że choć są Europejczykami to jednak czują się przede wszystkim Polakami. Niestety, pozostaje znaczny odsetek respondentów, których wypowiedź może świadczyć o niezdrowym kosmopolityzmie i wygodnictwie młodzieży, gdyż 22,09% ankietowanych uznało, iż czuje się pełnoprawnymi obywatelami całego świata i chce urządzić sobie życie tam, gdzie będzie im najwygodniej. Z drugiej strony 19,77% ankietowanych uważa, iż to Polska stanowi ich ojczyznę i jedynie polska tradycja i kultura powinny decydować o kształcie życia społecznego i gospodarczego w kraju. Z wypowiedzi badanych przebija tu również wyraźne utożsamianie się z polskością, większość badanej młodzieży (około 70%) postrzega się przede wszystkim jako obywatele Polski. Znaczący jest również fakt, iż blisko 60% badanych uczniów opowiada się „zdecydowanie” lub „raczej” za połączeniem całej Europy; może to sugerować, iż młodzież widzi i rozumie możliwości, jakie pojawiają się w związku z polityczno-gospodarczym zjednoczeniem kontynentu. Tezę tę zdaje się częściowo potwierdzać stwierdzenie ponad połowy (59,30%) respon-

dentów, którzy uważają, że skorzystaliby z wyjazdu do innego kraju w celu wykonywania pracy tymczasowej lub zdobycia wykształcenia.

Z przeprowadzonych badań można wysnuć wniosek, że stan postaw patriotycznych młodzieży jest zadowalający. Jednak, czy deklarowany patriotyzm jest rzeczywiście obecny w codziennym życiu respondentów, tego za pomocą niniejszych badań nie jestem w stanie udowodnić. Refleksję nad stanem postaw patriotycznych badanej młodzieży wzbudzają niektóre wypowiedzi respondentów, którym brakuje przekonania, co do słuszności własnych sądów. Zastanawiająca jest zwłaszcza niepewność większości badanych co do ważności patriotyzmu w ich własnym życiu oraz określenie własnej osoby przez zdecydowaną większość badanych jako „raczej” patriotów. Można się tylko domyślać, że te ambiwalentne postawy mogą być uwarunkowane wieloma czynnikami, wśród których można by zapewne znaleźć czynniki środowiskowe (tkwiące w rodzinie, szkole, środowisku rówieśniczym), jak i osobowościowe, czy związane z okresem dorzeczania (negacja wartości proponowanych przez dorosłych). Wpływ czynników negatywnych kształtujących postawy (także patriotyczne) młodzieży można skutecznie ograniczać przez intensywną pracę wychowawczą. Wydaje się jednak, iż w obecnej sytuacji wyścigu nauczycieli z czasem, aby jak najlepiej przygotować młodzież do egzaminu pogimnazjalnego i znaleźć się w czołówce lokalnych rankingów szkół, coraz częściej brakuje czasu i sił na kształtowanie postaw patriotycznych. Jak zaradzić tej sytuacji? W jaki sposób pogodzić realizację treści narzuconych przez programy nauczania z kształtowaniem wartościowych obywateli? To pytanie pozostawiam refleksji zarówno praktyków, jak i teoretyków edukacji.

SUMMARY

The meaning of the notion „patriotism” for teenage students inhabiting the rural areas

The author has carried out a research aiming at establishing how of the notion of „patriotism” is understood by the teenage students in the rural areas and what is their personal way of being patriots. The research has included such questions as: „What are the most appreciated qualities for you?” „How do you estimate the need for patriotism in contemporary Poland?” „What are the social groups that you feel mostly integrated with?” Besides, the author was trying to determine if the students were viewing themselves as citizens of Europe. The research has been carried out with the help of diagnostic survey method.